

Delegació Diocesana de Pastoral Familiar
Arquebisbat de Barcelona

REFLEXIÓ SOBRE EL MAL DES D'UN PUNT DE VISTA BIOLÒGIC

El mal inferit pels humans és ingent, tant en quantitat (no hi ha racó del planeta ni moment històric sense la seva presència) com en qualitat, ja que ens és especialment punyent perquè hi ha intencionalitat. I tanmateix és evitable, perquè a través de l'anàlisi i del coneixement, aquest mal pot ser combatut i neutralitzat.

El primer que cal tenir en compte és que som éssers biològics, realitat que comporta una sèrie de necessitats bàsiques per poder subsistir. Ens hem de procurar aliment i abrigo ja que la naturalesa, tot i meravellosa, ens és inhòspita i ens n'hem de protegir. Posseir béns, doncs, ens és un imperatiu. D'altra banda la lluita per a la supervivència ens ha fet gregaris, amb grans avantatges com el repartiment del treball. També cal tenir en compte els vincles afectius que es van forjant entre els individus del grup, cosa que origina una nova necessitat com és la de ser reconegut i respectat per la resta de subjectes del cercle (a banda de la relació de parella per la qüestió de ser sexuals). El fet de ser gregaris comporta també servituds, ja que imposa limitacions al desig primari de control de l'entorn proper, exigeix la necessitat d'acceptar un lideratge i haver de compartir allò que poseïm.

Per tant, des del més profund de nosaltres mateixos, i ja des del nostre mateix origen, és ben visible com polsa amb contundència l'aguda tensió entre el jo i els altres.

Anatomia del cervell humà

Tot això està materialitzat en el nostre cervell, no massa diferent al dels nostres ancestres, els animals de l'escala filogenètica i no només els mamífers. Començarem la descripció des de les zones més profundes que són les que conserven més similituds amb la dels nostres avantpassats. En el més pregon hi ha el més indispensable: el **tronc cerebral** que regeix les funcions bàsiques de la vida; hi ha el centre respiratori (organitza la respiració espontània), el centre del batec cardíac, el focus que regula el ritme circadiari que controla la seqüència son-vigília... Envoltant aquesta estructura hi ha l'**hipotàlem**, regió que supervisa conductes de supervivència; aquí hi ha la seu de l'agressivitat, el ritual, la territorialitat i la jerarquia social. Per fora hi trobem el **sistema límbic** i és des d'on es regeixen els nostres estats anímics i les emocions; hi resideixen, entre altres, la sensació de plaer, les pors i els impulsos d'atac, defensa o fugida. I en la part més externa, enbolcallant-ho tot hi ha l'**escorça cerebral** que és la part més diferenciada i genuïnament humana. Aquí la matèria es transforma en consciència i és d'on provenen les idees i els pensaments. Ens possibilita alhora l'aprenentatge, l'anàlisi, l'abstracció i la creació artística.

Tanmateix, malgrat els diferents estrats descrits en progressió des de la vida vegetativa fins a la reflexió passant per la supervivència i les emocions, tot el cervell està actiu, interrelacionat i interdependent. Així, per exemple, està demostrat que la raó sense una implicació emocional no funciona adequadament.

En l'àmbit anatòmic les diferències del cervell entre individus són minses; en canvi, pel que fa a la seva funcionalitat, la seva variabilitat és amplíssima. Per explicar la variabilitat de conductes cal parlar de genètica.

Genètica

El nostre bagatge genètic conté totes les instruccions per fer-nos tal i com som. També pel que fa al nostre cervell i a la seva funcionalitat. No tots els gens s'expressen, o s'expressen sota determinades circumstàncies, o presenten diferents variants que impliquen canvis funcionals significatius. L'espessa xarxa de senyals bioquímics, posats en marxa o frenats pels diferents gens actius, ens predisposa, no ens determina, a diferents interconnexions cerebrals que ens fan reaccionar de maneres diverses a estímuls concrets. Aspectes tan importants com els graus d'afinitat envers les persones de l'entorn, el nivell d'impulsivitat, les respostes a l'estrès ambiental en forma d'agressivitat o depressió, la capacitat de lideratge, la creativitat i fins i tot la riulla, estan senyalitzats en el nostre imponent torrent de reaccions en l'àmbit molecular.

Ambient

El nostre cervell no treballa aïllat de l'entorn. La pròpia biografia és com un segell que va imprimint canvis en els circuits cerebrals. És el que anomenem **plasticitat neuronal**. Per això és possible l'aprenentatge. Les

experiències agradables mantingudes ens produeixen canvis en l'escorça prefrontal tot facilitant la capacitat d'empatia, la creativitat i les funcions executives com la presa de decisions. Al contrari, els processos dolorosos, sobretot els viscuts en la infantesa, poden condicionar el comportament de les persones durant tota la seva vida amb una predisposició a la impulsivitat i a l'agressivitat. Per això la persona maltractada pot esdevenir maltractadora. Això és a petita escala, a nivell domèstic. De manera similar, però, es gesten les majors barbaritats a escala planetària, com les devastacions, les guerres i el tràfic de persones i de béns: persones o grups influents imbuïts d'algun impuls de domini (circuit neuronal) i amb capacitat de lideratge. Normalment, en aquests casos hi ha, a més, un context propici que va permetent un engranatge de causalitats que porten a la catàstrofe.

Sobre la llibertat

Quan hom parla de la capacitat dels humans de fer el mal s'esgrimeix el principi de la llibertat: Déu ens ha fet lliures i això implica la possibilitat de triar el mal. Tal com hem plantejat el tema des del principi, podríem dir que la llibertat, en realitat, no ens seria innata ja que la primera resposta ens portaria a seguir el reflex ancestral d'acció-reacció, on no hi entraria la lliure decisió. Seria després d'un procés elaborat, lligat a algun tipus d'aprenentatge i en el moment en què hi fem intervenir l'escorça cerebral --des d'on realitzem les preses de decisions-- que l'ésser humà podria elegir realment en llibertat. Per tant hauríem de considerar la llibertat no pas com una característica primària que ens defineix, sinó més aviat com una conquesta. I la decisió conseqüent seria la següent: sabent que puc fer el mal, trio el bé, perquè m'abelleix, m'apropa als meus coetanis i sé que és l'opció que engrandeix la humanitat. En canvi, per a l'elecció del mal no es precisen massa elaboracions prèvies. Per tant, la llibertat ens portaria no pas en la direcció d'escollir el mal, sinó ben al contrari: ens dirigiria cap a la possibilitat de triar precisament el bé.

Conclusió

L'ésser humà és capaç de la bondat, la bellesa i la tendresa més exquisida, però també de la maldat més esfereïdora. Les pautes de l'elecció estan escrites en la nostra biologia i en el nostre entorn. Si els actes sorgits dels impulsos més ancestrals poden ser necessaris per a una supervivència al límit, no queden justificats en la majoria dels fets relacionals dels nostres temps. Aquí hi han d'entrar les opcions elaborades, ja que som éssers capaços de decidir les nostres accions. Però res no és gratuït: escollir les opcions que ens ennobleixen, ho hem hagut d'aprendre. Fem el que hem vist fer, però sobretot tractem els altres tal i com ens han tractat a nosaltres. Si hem estat menyspreats, maltractats o penalitzats, a més de sentir-nos així de rebaixats en la nostra condició humana, tendirem a reproduir els mateixos patrons en el nostre entorn i d'aquesta manera magnifiquem el dolor. Però, afortunadament, el mateix s'esdevé a la inversa quan l'opció ha estat l'acolliment i l'escalf.

Som éssers relacionals i la consideració i el respecte dels altres és indispensable per al nostre benestar. La societat madura és aquella en què entre els seus integrants hi nien la comprensió i la generositat; per tant tots hi estem implicats. També sabem que els moments més transcendents de la vida són els de la infantesa, moment en què és forja, en gran mesura, la personalitat de l'adult. Per tant, hem de prestar una atenció amatent a les condicions de vida dels infants, hem de procurar que no els manqui el més necessari (entre el més necessari hi ha l'estimació) i detectar, com abans millor, traces de maltractaments. Amb això cal assenyalar la importància excelsa, indispensable i puntera dels pares i educadors (encara que no només d'ells) per aconseguir persones íntegres que portin la humanitat a créixer en bonhomia, dignitat i felicitat.

Es recomana la lectura de Marc 7,14-23 (què embruta la persona).

Preguntes per a la reflexió:

- Sabem amb prou certesa que podem arribar a ser allò que volem ser? Procurem cuidar-nos?
- Tenim en compte que la manera com ens mostrem als altres crea impacte? L'enuig porta a l'enuig, l'alegria crea alegria?
- Som clarament conscients que ser pacificadors és una de les escomeses més grans que tenim com a humans?

BIBLIOGRAFIA RECOMANADA:

- Ramon M Nogués: Cerebell i transcendència. Fragmenta editorial, 2011
- Ramon M Nogués: El mal físic i el dolor: corrupció de la naturalesa? Quaderns Fundació Joan Maragall. Editorial Claret, 1997
- David Bueno i Torrens: 100 gens que ens fan humans. Cossetània Edicions, 2015

Barcelona, març de 2018.